वस्त्रमाल्यादिभिस्ततः। कांस्यपात्रं वस्त्रयुग्मं सुवर्णञ्च विशेषतः। आचार्य्याय प्रदातव्यं ब्रह्मणे कनकत्रया। आगतान् पूजयेद्भक्त्या यथाशक्ति विधानतः। दीनान्धकृपणादींश्च अन्नाद्यैः परिपोषयेत्। पुस्तकान्तरे पाठाधिक्यं यथा

"एकादशाहे प्रेतायाः षण्मासे चाब्दिके तथा। त्रिपक्षे मासिके वापि दद्याद् गां चन्द्रनाङ्कितां" तथा वराहपुराणम् "अयने विषुवेऽस्यां युगाद्यापूर्णिमासु च। दर्शे मन्वन्तरे चैव धेनुं दद्यात् सुपूजिताम्"। ननु आद्यश्राद्धे त्रिपक्षे वा" इत्यादिना आद्यश्राद्धकर्त्तव्यनित्यवृषोत्सर्गकालस्य परपरकालो गौणः। न वा सर्वे मुख्याः कालाःस्युः। तत्र नाद्यः त्रिपक्षादौ शिष्टाचारविरोधात्। नापि द्वितीयः त्रिपक्षादौ नित्यत्वबोधकाभावात्। वस्तुतः आद्यश्राद्धे वृषोत्सर्गस्य नित्यत्वं त्रिपक्षादौ काम्यत्वम्। आद्यश्राद्धपदम् अशौचान्तद्वितीयदिनपरम् "अशौचान्तात् द्वितीयेऽह्नीत्याद्येकवाक्यत्वात्। अत्र च आद्यश्राद्धस्य विघ्नपतितत्वेन एकादश्यादौ क्रियमाणत्वे वृषोत्सर्गमपि न कुर्यात्। आद्यश्राद्धदिने वृषोत्सर्गाकरणे त्रिपक्षाद्यान्यतमकालेऽपि वृषोत्सर्गस्यावश्यप्रेतत्वकरीकारकत्वेन तस्य पुनः संवत्सरसाध्यषण्मासतत्तत्सत्वं नित्यत्वं कल्प्यम्। एवं धेनुदानस्यापि। अतएव पूर्णसंवत्सरे मलमासपातेऽपि प्रागक्रतत्वेत् कार्य्यएव इति नवीनाजगुः। एककर्त्तृकानेकवृषोत्सर्गोऽपि शिष्टाचाराद्येकदिनेऽपि। तथा हि स्वर्गलोकगमनफलश्रुतेः काम्यत्वेन "यो भूय आरभते तस्मिन् फले विशेषः" इति न्यायाद्विरोधः। ननु नैमित्तिकत्वात् कथमावृत्तिः "सकृत् कृते कृतः शास्त्रार्थः" इति न्यायात् नचैकत्र क्रियाद्वयमिति वचनाच्च। अस्यायं विशेषः काम्यनैमित्तिकं फलविशेषार्थं भूयः कार्य्यं, नैमित्तिकमात्रं तु सकृदेव। किञ्च। संक्रान्त्यादिनिमित्तकश्राद्धमपि पुनः पुनः स्यात्। नैवं तत्र पितृतृप्तिरूपप्रधानफलस्य सत्त्वेन चरितार्थत्वात्। अतोऽत्रानि सर्वाण्येतानि वचनानि तिर्य्यगधिकरणन्यायमूलानि तथा हि तिर्य्यगधिकरणे तिर्य्यक्पङ्क्त्युत्पत्तिर्येदेवतानामनधिकार इति यागमाले उक्तम्। तत्र हेतवः तिरश्चां विशिष्टान्तःकरणविरहात् तत्प्रार्थियाणाम् अन्धबधिरमूकानामवेक्षणश्रवणोच्चारणविरहात् साङ्गयागासामर्थ्यं तेषां यथा यागानधिकारस्तद्वत् "स्वपितः पितृतृप्तेषु कारो न विद्यते" इति छन्दोगपरिशिष्टे अग्निष्वात्तादीनां गणानुक्त्वा "जीवत्पितृकयैतानन्यांश्चेतर" इति कात्यायनस्मृतेश्च जीवत्पितृकस्य पितृतर्पणनिषेधात् वृषोत्सर्गे तदङ्गभूततत्पुच्छगलितोदकतर्पणविरहात् साङ्गकरणासामर्थ्यात् वृषोत्सर्गेऽनधिकारः। अतएव हैतनिर्णयेऽपि स्त्रियाः करणीभूतकृष्णवाधेन यागवद्वृषोत्सर्गस्य वाच उक्तो वाचस्पतिमिश्रेण। धेनुदानाङ्गतर्पणे तु प्रधानाधिकारश्रुतेः जीवत्पितृकाधिकृतविशेषविधानाच्चाधिकार एवाभ्युदयिकश्राद्धवत् जन्ममास्युपनयनाङ्गमाभिषेचनवच्च। अयन्तु सामान्यशास्त्रोपजीवित्वेन निषेधः पर्य्युदास एव। स यदि पतिपुत्रवतीभिन्नाया वृषोत्सर्गं कुर्यात् इत्येवंमात्रस्तदा पूर्व्वभागवैयर्थ्यं स्यात्। यदि पतिपुत्रवत्या जीवत्पितृकपुत्रभिन्नो वृषोत्सर्गं कुर्यादिति विशिष्टरूपस्तदापि पतिपुत्रवत्यास्तदुभयरहितायाश्च जीवत्पितृकपौत्रादिना वृषोत्सर्गः स्यात्। , चायुक्तएव प्रागुक्तवचनन्यायविरोधात्। तस्मात् समुदायवचनस्यार्थक्याय पतिपुत्रवतीभिन्नाया वृषोत्सर्गं कुर्यात्। तथा जीवत्पितृकभिन्नो वृषोत्सर्गं कुर्यात् इति वचनन्याय संवादाद्वाक्यद्वयमेवं सिद्ध्यति प्रमाणवद्गौरवस्य मैर्धैरङ्गीकृतत्वात् दर्शपौर्णमासयोः षट्प्राधान्यपूर्व्ववत्। अथ वोक्तदेवलादिवचने "ज्येष्ठेनैव तु कर्त्तव्यं धेनुदानं विधानतः" इत्यत्रकापिलादिवचनवचनपर्य्यालोचनया कनिष्ठपुत्रवतीभिन्नपतिपुत्रवतीतरजनस्य कापिलपतिप्रस्तुतकनिष्ठपुत्रभिन्नजीवत्पितृत्वादन्यो जनो वृषोत्सर्गं कुर्यात् इति सामान्यत एव वृषोत्सर्गविधिः। तथा पतिपुत्रवत्या ज्येष्ठपुत्रएव चन्द्रनाङ्कितधेनुदानमर्हति इति विधिश्च सिद्ध्यति। ततश्च पतिपुत्रवत्याः कनिष्ठपुत्रसत्त्वएव तदन्यमृतपितृकेण या वृषोत्सर्गः कार्य्यः। कनिष्ठाभावे तु न केनापि। एवं पत्न्यादिना न चन्द्रनाङ्कधेनुदानमिति। प्रतिप्रस्तुतकनिष्ठान्यजीवत्पितृकस्य कस्यापि वृषोत्सर्गः कार्य्य इत्यपि च पर्य्यवसितम्। वस्तुतस्तु पतिपुत्रवत्या वृषोत्सर्गनिषेधे तत्पुत्रस्य जीवत्पितृकत्वेनानधिकार एव हेतुः न तु स्त्रियाः पतिसत्त्वं पुत्रसत्त्वं वा मृतपत्नीत्यादिगायुक्तकापिलवचने पतिसत्त्वे कनिष्ठपुत्रसत्त्वे च वृषोत्सर्गावगतेः तत्पुत्रस्य पितुः सत्त्व एवाधिकारोक्त्या तन्मरणे वृषोत्सर्गावगमाच्च। न वा तदुभयसत्त्वं मिलितम् उक्त-